

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO PROCESO KODEKSO
21, 22, 53, 54, 105, 188 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO, KODEKSO PAPILDYMO 27²,
189¹ STRAIPSNIAIS IR PRIEDO PAKEITIMO ĮSTATYMO IR LIETUVOS
RESPUBLIKOS SUĖMIMO VYKDYMO ĮSTATYMO NR. I-1175
10 IR 45 STRAIPSNIŲ IR PRIEDO PAKEITIMO ĮSTATYMO
PROJEKTŲ

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengtų projektų tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 21, 22, 53, 54, 56¹, 105, 188 straipsnių pakeitimo, Kodekso papildymo 27², 189¹ straipsniais ir priedo pakeitimo įstatymo ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo Nr. I-1175 10 ir 45 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo projektai (toliau – įstatymų projektas) parengti siekiant į Lietuvos nacionalinę teisę tinkamai perkelti 2016 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2016/800 dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji (toliau – Direktyva 2016/800/ES) nuostatas. Sisteminė minėto Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės akto ir Lietuvos nacionalinės teisės aktų nuostatų analizė, leidžia teigti, kad esamas teisinis reguliavimas Lietuvoje tik iš dalies atitinka Direktyvoje 2016/800/ES keliamus reikalavimus.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymų projektus parengė Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (Baudžiamosios justicijos grupė (grupės vadovė Simona Mesonienė, tel. (8 5) 266 2873, el. p. simona.mesoniene@tm.lt)).

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymų projektuose aptarti teisiniai santykiai

Kompleksinė lyginamoji Direktyvos 2016/800/ES ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo nuostatų analizė leidžia teigti, kad Lietuvos nacionalinės teisės nuostatos apima pagrindines Direktyvos 2016/800/ES reguliavimo sritis ir garantuoja joje įtvirtintas pagrindines teises ir laisves, todėl didžiąja dalimi iš esmės atitinka Direktyvos 2016/800/ES keliamus reikalavimus. Kita vertus, minėta lyginamoji analizė taip pat parodė, kad esamo teisinio reguliavimo Lietuvoje suderinamumas su Direktyvos 2016/800/ES reikalavimais nėra pakankamas, siekiant konstatuoti visų Direktyvos 2016/800/ES nuostatų tinkamą įgyvendinimą Lietuvoje:

1. Direktyvos 14 straipsnyje yra nustatyta vaiko teisė į privatumo apsaugą, o 15 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad valstybės narės užtikrina, kad įtariamieji ir kaltinamieji vaikai turėtų teisę būti lydimi tėvų pareigų turėtojo ar kito tinkamo suaugusiojo per kitas proceso stadijas nei teismo posėdžiai, kuriuose dalyvauja vaikas. Šiuo metu BPK 21 straipsnio 4 dalyje, numatančiame įtariamąjo teises, bei BPK 22 straipsnio 3 dalyje, numatančiame kaltinamojo teises, minėtos teisės *expressis verbis* nėra numatytos.

2. Direktyvos 5 straipsnyje numatyta, kad tėvų pareigų turėtoji kuo greičiau privalo būti suteikta informacija, kurią vaikas turi teisę gauti pagal Direktyvos 4 straipsnį. Tokia informacija pateikiama kitam atitinkamam vaiko nurodytam ir kompetentingos institucijos tokiu pripažintam suaugusiajam, kai tos informacijos teikimas tėvų pareigų turėtoji yra neįmanomas, kadangi dėjus pagrįstas pastangas su tėvų pareigų turėtoju nėra galimybės susisiekti arba jo asmens tapatybė yra nežinoma. Numatyta, kad kai vaikas nenurodė kito tinkamo suaugusiojo arba kai vaiko nurodytas suaugusysis kompetentingai institucijai nepriimtinas, kompetentinga institucija, atsižvelgdama į vaiko interesus, paskiria kitą asmenį ir suteikia jam informaciją.

BPK 53 straipsnyje, numatančiame atstovo pagal įstatymą institutą, numatytas tik vienas atstovo pagal įstatymą negalėjimo dalyvauti procese pagrindas – kai tai prieštarautų nepilnamečio asmens interesams. Tuo tarpu Direktyva numato daugiau pagrindų, kuriems esant tėvų

pareigų turėtojai negali dalyvauti procese – kai dėjus pagrįstas pastangas su tėvų pareigų turėtoju nėra galimybės susisiekti arba jo asmens tapatybė yra nežinoma.

3. Direktyvos 7 straipsnyje numatyta vaiko teisė į individualų vertinimą. Numatyta, kad: turi būti atsižvelgta į specialius vaikų poreikius apsaugos, švietimo, mokymo ir socialinės integracijos srityje. Tuo tikslu vaikai, kurie yra įtariamieji ar kaltinamieji baudžiamajame procese, vertinami individualiai. Numatyta, kad atliekant individualų vertinimą visų pirma atsižvelgiama į vaiko asmenybę ir brandą, vaiko ekonominę, socialinę ir šeimos aplinką, ir į konkretų pažeidžiamumą, kurį tas vaikas gali turėti. Per individualų vertinimą nustatoma ir pažymima tokia informacija apie vaiko individualias savybes ir aplinkybes, kuri galėtų būti naudinga kompetentingoms institucijoms: nustatant, ar reikia imtis kokios nors konkrečios priemonės, kuri būtų naudinga vaikui; įvertinant vaikui taikomų visų atsargumo priemonių tinkamumą ir veiksmingumą; priimant sprendimą ar imantis veiksmų baudžiamajame procese, įskaitant bausmės skyrimą. Individualus vertinimas turi būti atliekamas anksčiausioje tinkamoje proceso stadijoje iki priimant kaltinamąjį aktą. Numatyta, kad jeigu individualus vertinimas neatliktas, vis tiek galima pateikti kaltinamąjį aktą, su sąlyga, kad tai atitinka vaiko interesus ir kad bet koku atveju individualus vertinimas atliekamas prieš prasidedant teismo posėdžiui. Individualūs vertinimai turi būti atliekami glaudžiai dalyvaujant vaikui. Juos turi atlikti kvalifikuoti asmenys, prireikus dalyvaujant tėvų pareigų turėtojai arba kitam tinkamam suaugusiajam ir (arba) atitinkamos srities specialistui. Nurodyta, kad jeigu aplinkybės, kurios yra individualaus vertinimo pagrindas, labai pasikeičia, individualus vertinimas atnaujinamas per visą baudžiamąjį procesą. Numatyta, kad valstybės narės gali nesilaikyti pareigos atlikti individualų vertinimą, kai tokia nukrypti leidžianti nuostata pateisinama bylos aplinkybėmis, su sąlyga, kad tai atitinka vaiko interesus.

Šiuo metu BPK nėra įtvirtinto individualaus nepilnamečio įtariamojo ar kaltinamojo vertinimo instituto.

4. Direktyvos 8 straipsnyje numatyta vaiko, iš kurio atimta laisvė, teisė į sveikatos patikrinimą. Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo 45 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad privaloma nuodugniai patikrinti naujų į tardymo izoliatorių priimtų asmenų sveikatos būklę, tačiau nenumatytos papildomo ar pakartotinio asmens sveikatos būklės patikrinimo galimybės.

5. Direktyvos 9 straipsnyje numatyta, kad baudžiamojo proceso metu atliekant vaikų apklausą policijoje ar kitoje teisėsaugos institucijoje būtų daromas garso ir vaizdo įrašas, kai tai proporcinga atsižvelgiant į bylos aplinkybes, be kita ko atsižvelgiant į tai, ar dalyvauja advokatas ir ar iš vaiko atimta laisvė, su sąlyga, kad pirmiausia visada vadovaujamas vaiko interesais. BPK 188 straipsnio 5 dalyje, numatančioje nepilnamečio įtariamojo apklausos atlikimo ypatumus, nėra įtvirtinta atvejų, kuomet nepilnamečio įtariamojo apklausos metu turi būti daromas garso ir vaizdo įrašas. Vadovaujantis Direktyvos 9 straipsniu, privaloma daryti garso ir vaizdo įrašą tik kai apklausa atliekama policijoje ar kitoje teisėsaugos institucijoje, kas pagal nacionalinę teisę atitiktų išteisinio tyrimo stadiją. Be to, Direktyvos preambulės (42) punkte nurodyta, kad „vaikai, kurie yra įtariamieji ar kaltinamieji baudžiamajame procese, ne visada gali suprasti jų apklausų turinį. Siekiant užtikrinti tokių vaikų pakankamą apsaugą, turėtų būti daromas apklausos, kurią atlieka policija ar kitos teisėsaugos institucijos, garso ir vaizdo įrašas, kai tai daryti yra proporcinga, atsižvelgiant, be kita ko, į tai, ar dalyvauja advokatas ir ar iš vaiko atimta laisvė, visuomet pirmiausia vadovaujantis vaiko interesais. Šia direktyva nereikalaujama, kad valstybės narės darytų vaikų apklausos, kurią atlieka teisėjas ar teismas, garso ir vaizdo įrašus.“

6. Direktyvos 12 straipsnyje numatyta, kad valstybės narės užtikrina, kad policijos areštinėje vaikai būtų laikomi atskirai nuo suaugusiųjų. Taip pat numatyta, kad kai sulaikytam vaikui sukanka 18 metų, valstybės narės suteikia galimybę laikyti tą asmenį atskirai nuo kitų sulaikytų suaugusiųjų pagrindais atvejais, atsižvelgdamos į atitinkamo asmens aplinkybes, su sąlyga, kad tai atitinka vaikų, kurie laikomi sulaikyti su tuo asmeniu, interesus. Šiuo metu Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatyta, kad suimtieji ir nuteistieji nepilnamečiai laikomi atskirai nuo suaugusiųjų, tačiau nėra numatytos elgesio taisyklės, kaip turėtų būti elgiamasi, kai tokiems asmenims sueina 18 metų.

7. Direktyvos 22 straipsnyje numatyta, kad valstybės narės padengia išlaidas, patirtas taikant Direktyvos 7 („Individualus vaiko vertinimas“), 8 („Teisė į sveikatos patikrinimą“) ir 9 („Apklauso garso ir vaizdo įrašai“) straipsnius, neatsižvelgiant į proceso baigtį (nebent išlaidos, patirtos taikant 8 straipsnį, būtų padengtos pagal sveikatos draudimą). Pagal BPK 103 straipsnio 1 dalies 6 punktą proceso išlaidas sudaro kitos išlaidos, kurias ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, teisėjas ar teismas pripažįsta proceso išlaidomis. Pagal BPK 105 straipsnio 1 dalį teismas, priimdamas nuosprendį, turi teisę nuspręsti išieškoti iš nuteistojo proceso išlaidas, išskyrus išlaidas, skirtas mokėti vertėjui. Daugiau išimčių, kuomet teismas nesprenžia dėl proceso išlaidų išieškojimo iš nuteistojo, straipsnis nenumato.

Atkreiptinas dėmesys, kad kadangi sveikatos patikrinimas pagal Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymą ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2017 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 1V-247 patvirtintas Teritorinių policijos įstaigų areštinių vidaus tvarkos taisyklės yra atliekamas privalomai ir tai nėra sudedamoji baudžiamojo proceso teisės dalis, šios išlaidos nėra laikomos proceso išlaidomis ir negali būti išieškotos iš nuteistojo. Tas pats pasakytina ir apie garso ir vaizdo įrašų darymą, kadangi BPK numatyti atvejai, kuomet tokie įrašai daromi privalomai.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

1. Siekiant visiškai perkelti Direktyvos 4 straipsnį „Teisė į informaciją“ į nacionalinę teisę, BPK 21 ir 22 straipsniuose siūloma papildyti įtariamą ir kaltinamą teisių sąrašus numatant, kad kai įtariamasis ar kaltinamasis yra nepilnametis, jis turi teisę būti lydimas atstovų pagal įstatymą teismo posėdžiuose ir atliekant kitus proceso veiksmus, taip pat teisę į privatumo apsaugą. Taip pat įtariamą ir kaltinamą teisių katalogas papildytas teise gauti informaciją apie su juo susijusio baudžiamojo proceso padėtį.

2. Siekiant įgyvendinti Direktyvos 5 („Vaiko teisė į tai, kad būtų informuotas tėvų pareigų turėtojas“) ir 15 („Vaiko teisė proceso metu būti lydinam tėvų pareigų turėtojo“), siūloma pakeisti BPK 53 ir 54 straipsnius. Siūloma įtvirtinti, jei atstovų pagal įstatymą dalyvavimas prieštarauja vaiko interesams, gali pakenkti baudžiamajam procesui arba jų tapatybė nežinoma ir neįmanoma su jais susisiekti, nepilnametis gali pats pasirinkti kitą atstovą pagal įstatymą, o tuo atveju, jei nepasirenka pats, arba jo pasirinktas asmuo nėra tinkamas, atstovą pagal įstatymą paskiria ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas; be to numatyta, kad nepilnametį atstovas pagal įstatymą gali lydėti baudžiamojo proceso metu ir gauti informaciją apie nepilnamečio teises baudžiamajame procese.

3. Siekiant įgyvendinti Direktyvos 7 straipsnį „Teisė į individualų vertinimą“, siūloma įstatymo projekto 4 ir 8 straipsniais įtvirtinti naują nepilnamečio įtariamą ar kaltinamą individualaus vertinimo baudžiamajame procese institutą. Numatoma, kad rengiant nepilnamečio individualaus vertinimo išvadą turi būti įvertinti nepilnamečio įtariamą ar kaltinamą asmenybė, jo aplinka ir poreikiai apsaugos, švietimo ir socialinės integracijos srityje. Siekiant įgyvendinti Direktyvos 7 straipsnį, siūloma BPK apibrėžti individualų vaiko vertinimą ir numatyti jo atlikimo sąlygas. Siūloma numatyti, kad atlikus pirmąją nepilnamečio įtariamą apklausą, ikiteisminį tyrimą atliekantis ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras nedelsdamas kreipiasi į valstybinės vaiko teisių apsaugos instituciją dėl nepilnamečio įtariamą individualaus vertinimo, o jeigu nepilnametis yra suimtas, kreipimasis dėl individualaus vertinimo pateikiamas laisvės atėmimo įstaigai, kurioje nepilnametis yra laikomas. BPK 189¹ straipsnyje taip pat siūloma, atsižvelgiant į Direktyvos preambulės 40 punktą, kad ylose, kurios tiriamos pagreitinto proceso tvarka arba priimant teismo baudžiamąjį įsakymą, taip pat bylose dėl nesunkių ar neatsargių nusikaltimų arba dėl baudžiamųjų nusižengimų nepilnamečio individualus vertinimas gali būti neatliekamas, jeigu tai neprieštarauja nepilnamečio interesams. Į nepilnamečio individualaus vertinimo išvadoje pateiktus duomenis atsižvelgiama parenkant kardomasias ir kitas procesines prievartos priemones nepilnamečiui, priimant sprendimus dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo ar bylos perdavimo teismui, organizuojant proceso veiksmus su nepilnamečiu įtariamuoju ar kaltinamuoju, priimant sprendimus dėl bausmės, baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonių skyrimo nepilnamečiui.

4. Siekiant įgyvendinti Direktyvos 8 straipsnį „Teisė į sveikatos patikrinimą“, siūloma Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo 45 straipsnyje numatyti, kad atsižvelgiant į suimto nepilnamečio sveikatos būklę, taip pat į suimto nepilnamečio ar jo gynėjo arba atstovo prašymą, turi būti atliktas papildomas ar pakartotinis asmens sveikatos būklės patikrinimas.

5. Perkeliant Direktyvos 9 straipsnį „Apklauskos garso ir vaizdo įrašai“, siūloma papildyti BPK 188 straipsnio 5 dalį, reglamentuojančią nepilnamečio įtariamojo apklausos atlikimo ypatumus, numatant atvejus, kuomet atliekant nepilnamečio įtariamojo apklausą gali arba turi būti daromas garso ir vaizdo įrašas. Siūloma numatyti bendrąją taisyklę, kad kai tai proporcinga atsižvelgiant į bylos aplinkybes, nepilnamečio įtariamojo apklausos garso ir vaizdo įrašas daromas ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro iniciatyva arba nepilnamečio įtariamojo ar jo gynėjo ar atstovo pagal įstatymą prašymu. Šis reguliavimas būtų taikomas visiems nepilnamečiams įtariamiesiems. Taip pat siūloma numatyti, kad apklausiant suimtą ar sulaikytą nepilnamečių įtariamąjį garso ir vaizdo įrašas būtų daromas visais atvejais.

6. Įgyvendinant Direktyvos 12 straipsnio 3 dalį, Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo pakeitimo įstatymo projekte siūloma numatyti, kad jeigu nepasibaigus suėmimo terminui nepilnamečiai sulaukia pilnamečystės, tardymo izoliatoriaus administracijos sprendimu toks asmuo gali būti toliau, bet ne ilgiau negu jam sukaks 21 metai, laikomas kartu su nepilnamečiais suimtaisiais, jeigu tai atitinka šių nepilnamečių interesus.

7. Perkeliant Direktyvos 22 straipsnį, siūloma pakeisti BPK 105 straipsnį ir papildyti išimčių, kuomet teismas nesprenžia dėl proceso išlaidų išieškojimo iš nuteistojo, sąrašą, numatant, kad teismas, priimdamas nuosprendį, nesprenžia išieškojimo iš nuteistojo proceso išlaidų klausimo dėl išlaidų, patirtų atliekant individualų nepilnamečio įtariamojo ar kaltinamojo vertinimą.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Numatoma, kad įstatymų projektai neturės neigiamų pasekmių, kadangi jų nuostatomis siekiama užtikrinti Lietuvos nacionalinės teisės aktų ir Direktyvos 2016/800/ES nuostatų visišką suderinamumą.

6. Kokią įtaką priimti įstatymai turės kriminogeninei situacijai, korupcijai
Įstatymų projektų priėmimas įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai
Įstatymų projektų priėmimas įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios
Priėmus įstatymų projektus kitų teisės aktų priimti, keisti ar pripažinti negaliojančiais nereikės.

9. Ar įstatymų projektai parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų. Įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

10. Ar įstatymų projektais atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir yra suderinti su Europos Sąjungos teisės aktais.

11. Jeigu įstatymams įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Iki įstatymo projekto įsigaliojimo Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras turės patvirtinti šiam įstatymui įgyvendinti reikalingus teisės aktus.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis, Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai reikės papildomų valstybės biudžeto asignavimų įgyvendinti įstatymo projekto 4 ir 8 straipsnius. Lėšų poreikis sudaro 110,4 tūkst. eurų. Šie asignavimai bus reikalingi 6 pareigybėms, kurios turės užtikrinti nepilnamečių įtariamųjų ir kaltinamųjų individualaus vertinimo atlikimą, finansuoti.

13. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

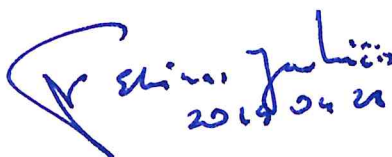
Įstatymo projektai pateikti derinti Teisėjų tarybai, Lietuvos Respublikos generalinei prokuratūrai, Nacionalinei teismų administracijai, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijai, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai, Policijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Kėlečių departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Vaiko teisių kontrolieriaus įstaigai, Europos teisės departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos.

14. Įstatymų projektų reikšminiai žodžiai

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems Įstatymų projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną *Eurovoc*: „*Baudžiamojo proceso kodeksas*“, „*vaikas*“, „*įtariamasis*“, „*kaltinamasis*“, „*sveikatos patikrinimas*“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.

 2019 04 22